

УДК 355.43 (477)

Миколенко Ю. М.;
Панкратов Є. Є., к.військ.н.

Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, Київ

Аналіз умов і чинників, які впливають на ступінь відповідності побудови системи територіальної оборони визначеним завданням

Резюме. У статті приведено аналіз умов і чинників, які впливають на застосування військ (сил) територіальної оборони та успішне виконання ними визначених завдань.

Ключові слова: територіальна оборона, застосування військ територіальної оборони, завдання територіальної оборони.

Постановка проблеми. Аналіз досвіду виконання завдань частинами та підрозділами територіальної оборони (ТрО) у 2014–2015 роках дає змогу дійти висновку, що ступінь відповідності побудови системи ТрО визначеним завданням значною мірою залежить від того, наскільки повно і правильно враховано вплив зовнішніх і внутрішніх чинників, умов виконання завдань ТрО.

На ступінь відповідності побудови системи ТрО визначеним завданням істотно впливає низка умов і чинників політичного, економічного, соціального, інформаційного й воєнного характеру, обумовлених поглядами на підготовку та ведення ТрО, можливостями противника, своїх військ (сил), рівнем економічного розвитку і розвитку інфраструктури території країни тощо.

Ступінь впливу умов і чинників на ступінь відповідності побудови системи ТрО визначеним завданням змінюється залежно від змін воєнно-політичної обстановки, рівня розвитку економіки держав і збройних сил протидіючих сторін, стану інфраструктури й оперативного обладнання території країни тощо.

Поряд із теоретичною значущістю питання, яке розглядається, велике практичне значення мають: необхідність створення угруповань сил і засобів ТрО, залежно від умов дій військ (сил) ТрО; визначення форм і способів застосування військ (сил) ТрО; організація і проведення підготовки, взаємодії, всебічного забезпечення, управління. Інакше кажучи, умови застосування військ (сил) ТрО безпосередньо (у деяких випадках визначальним чином) впливають на хід і результати виконання завдань ТрО.

Виконання завдань залежить від зовнішніх і внутрішніх чинників та умов. Системний аналіз застосування військ (сил) ТрО потребує

врахування великої кількості різних зовнішніх і внутрішніх чинників та умов, що істотно впливають на дії військ (сил) ТрО під час виконання ними завдань.

Таким чином, визначення умов і чинників, які впливають на застосування військ (сил) ТрО, є надзвичайно актуальним завданням, вирішенню якого присвячена ця стаття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що наукові праці присвячені окремим аспектам підготовки і ведення ТрО [1–4]. Водночас проблему комплексного оцінювання ступеня відповідності побудови системи ТрО визначеним завданням і визначення пріоритетних напрямів досягнення необхідного ступеня відповідності побудови системи ТрО визначеним завданням в умовах ведення сучасних воєнних конфліктів ще не вирішено [5–6].

Метою статті є визначення умов і чинників, які впливають на застосування військ (сил) ТрО під час виконання ними визначених завдань.

Виклад основного матеріалу. Усі умови та чинники, які впливають на застосування військ (сил) ТрО, можна умовно розділити на зовнішні та внутрішні (рис. 1).

Зовнішні та внутрішні умови і чинники, як найсуттєвіші складові умов застосування військ (сил) ТрО, безпосередньо впливатимуть на визначення завдань ТрО, вибору форм застосування та способу дій військ (сил) ТрО.

Дослідження [7–9] показують, що склад умов і чинників, які впливають на застосування військ (сил) ТрО, у цілому, для різних умов залишатиметься незмінним. Зміниться лише зміст умов і чинників, що й буде характеризувати різний ступінь впливу умов на застосування військ (сил) ТрО: завдання, форми застосування, способи дій тощо.

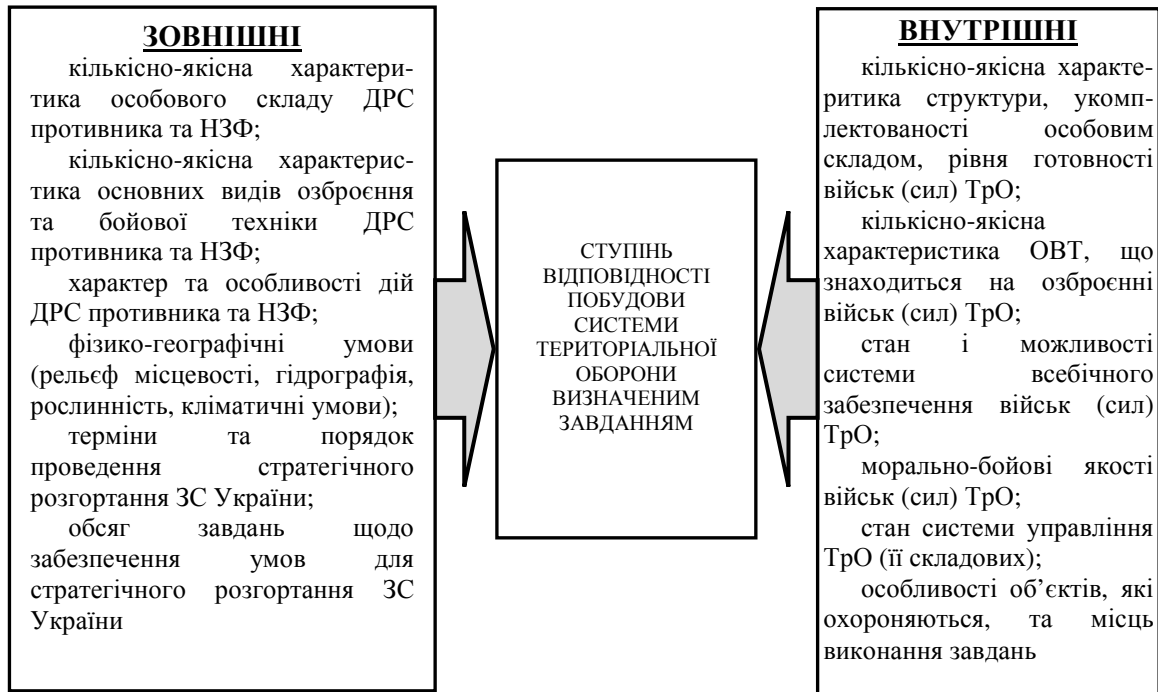

Рис. 1. Умови та чинники, які впливають на ступінь відповідності побудови системи ТрО визначеним завданням

Зовнішні умови та чинники можна вважати об'єктивними для військ (сил) ТрО, оскільки характеризують елементи обстановки, на які війська (сили) ТрО не впливають. У цьому разі йдеться про врахування впливу цих факторів на виконання покладених завдань для мінімізації негативних і посилення позитивних ознак.

Внутрішні умови та чинники в цій ситуації слід розглядати як суб'єктивні, оскільки зміни їх кількісних і якісних параметрів перебувають у сфері діяльності органів управління військами (силами) ТрО.

Розглянемо детальніше перелік зовнішніх умов і чинників.

Аналіз джерел [10-11] дає змогу дійти висновку, що загальна ідея ведення бойових дій об'єднаних збройних сил (ОЗС) НАТО полягає в "центрично-мережевих" спільних діях. Суть цих дій полягає в тому, що змішані (різновидові) тактичні угруповання ОЗС НАТО, керовані з єдиного стратегічного центру, одночасно діятимуть по окремих ключових елементах системи державного і військового управління, військових частинах і підрозділах збройних сил на всій території держави. Стратегічну ініціативу передбачається захопити з перших хвилин війни перенесенням бойових дій у глибину оборони: воєнні дії можуть початися не традиційно (із фронтальних прикордонних зіткнень передових угруповань збройних сил сторін), а в глибині території сторони, що

обороняється. Основна мета "блискавичних воєн" – не дати можливості стороні, що обороняється, виконати стратегічне розгортання угруповань збройних сил.

Таким чином, із початком майбутньої війни на всю територію країни – жертви агресії буде накинута своєрідна "мережа" військових дій із "вузлами" – окремими районами, в яких планується проводити операції.

Для досягнення раптовості масовані ракетно-авіаційні удари в їх сучасному розумінні (дії сотень літальних апаратів в обмеженому просторі) на початковому етапі війни не завдаватимуться:

по-перше, через відсутність у сторони, що обороняється, сильної системи протиповітряної оборони;

по-друге, у разі застосування високоточних боєприпасів ураження призначених об'єктів можна досягти без залучення великої кількості засобів повітряного нападу;

по-третє, поки війна не почне набувати затяжного характеру, масоване ураження об'єктів економіки, що безпосередньо не впливають на ефективність ведення "блискавичної війни", недоцільне.

Разом із діяльністю регулярних формувань командування НАТО значну увагу приділяє організації підривної діяльності в тилу противника та вважає, що за допомогою підривних дій із використанням спеціальної тактики можна організувати рух опору (організовані виступи населення, спрямовані на

протидії наявному режиму), що безпосередньо вплине на розвиток міжнародної обстановки і, як підсумок, на результат збройної боротьби. Підривна діяльність у тилу противника, розпочата за санкцією воєнно-політичного керівництва, може тривати в *мирний час* на території потенційного противника для дестабілізації внутрішньополітичної обстановки, зміни політичної орієнтації та політичного ладу, а *під час війни* – для підриву його могутності або союзних держав, у разі *окупації* власної території – для розгортання руху опору.

У мирний час рух опору може виявлятися у формі антиурядових виступів, страйків, окремих терористичних актів, диверсій тощо. Із загостренням воєнно-політичної обстановки і виникненням загрозового періоду рух опору може набувати форми партизансько-терористичної боротьби, яку вестимуть іррегулярні загони, сформовані з місцевого населення силами спеціальних операцій агресора. Також можуть бути створені змішані загони сил опору з особового складу сил спеціальних операцій (ССпО) і місцевого населення.

Чисельність та організаційна структура незаконних збройних формувань не є постійними та змінюються залежно від вирішуваних завдань, умов обстановки, наявності сил та засобів.

Значно впливають на ступінь відповідності побудови системи ТрО визначеним завданням особливості об'єктів, які охороняються, місця виконання завдань і фізико-географічні особливості території країни.

Особливої уваги заслуговують техногенно небезпечні об'єкти, у разі руйнування яких, наслідки можуть бути непередбачуваними та катастрофічними. Умовно ці об'єкти можна поділити на три групи: радіаційно небезпечні об'єкти – атомні електростанції (Рівненська, Хмельницька, Південноукраїнська, Запорізька, Чорнобильська); хімічно небезпечні об'єкти; гідротехнічні споруди. У випадку аварій і катастроф на радіаційно небезпечних об'єктах і їх руйнувань загальна площа радіоактивного забруднення може становити понад 300 тис. км² (близько 50 % території держави). Площа зон небезпечного радіоактивного забруднення складатиме понад 20 км². У випадку руйнувань хімічно небезпечних об'єктів максимальна площа ураження сильнодіючими отруйними речовинами може становити понад

80 тис. км² (до 14 % території держави). На території України існують 34 гідротехнічні споруди, у разі руйнування яких можуть утворюватися катастрофічні затоплення, порушується зв'язок між лівобережною і правобережною Україною. Судноплавство порушується і розбивається на 6 окремих дільниць. Хвилю прориву буде знищено велику кількість об'єктів водного транспорту. Лінії електропередач, зв'язку та інші комунікації, які перетинають річку, будуть пошкоджені через підмив опор та обриву підводних кабелів. Виникнуть зони затоплення шириною 10-30 км із підвищенням рівня води до 10 м.

На процес виконання завдань ТрО також впливають фізико-географічні умови країни. За природними та кліматичними умовами кожний регіон має особливості, які значно впливатимуть на процес виконання завдань ТрО.

Проведений аналіз фізико-географічних умов України дає змогу дійти висновку, що природні умови на більшій частині території країни сприятимуть досягненню прихованості й раптовості застосування ССпО та НЗФ противника, що ускладнює боротьбу з ними.

Результати проведеного аналізу інфраструктури показують, що Україна має розвинену, могутню національну транспортну систему. Залізничі держави за своїм технічним оснащенням і запасами матеріалів здатні виконувати військові перевезення високими темпами. Поряд із залізничними перевезеннями особливе значення мають автомобільні перевезення. Через велику уразливість залізничних шляхів від ударів високоточної зброї противника й обмежені можливості повітряного та річкового транспорту, значну кількість перевезень здійснюватиме автомобільний транспорт. Не виключено, що у ряді випадків автомобільні шляхи залишаться єдиним видом сполучення під час забезпечення стратегічного розгортання, маневру військ (сил), поповнення резервами та всім необхідним для їх життєдіяльності.

У цілому транспортна мережа в Україні розвинена рівномірно і досить добре та перебуває в задовільному стані, що сприятиме мобільності військ (сил) під час виконання завдання. На цей час підтримання технічного стану транспортної мережі потребує значних матеріальних затрат.

Підготовка території є складовою частиною підготовки країни до оборони. Нині головною вимогою до ступеня готовності території країни є створення умов для забезпечення широкого спектра завдань, які вирішують війська (сили) під час відсічі

збройної агресії. Сучасність висуває високі вимоги до створення оборонних рубежів, шляхів сполучень, районів зосередження, аеродромів, ліній зв'язку, об'єктів тилу і захищеності важливих державних і військових об'єктів та об'єктів на комунікаціях.

Узагальнюючи аналіз, можна дійти висновку, що особливості фізико-географічних умов, сучасний стан елементів інфраструктури країни, недостатня розвиненість деяких елементів оперативного обладнання, а також велика ймовірність зруйнування техногенно небезпечних об'єктів негативно впливатимуть на процес виконання завдань ТрО.

Розглянемо внутрішні умови та чинники, які впливають на ступінь відповідності побудови систему ТрО визначеним завданням.

Територіальну оборону на всій території України організовує Генеральний штаб Збройних Сил України, на території областей та у місті Києві – відповідно обласні та Київська міська державна адміністрація в межах своїх повноважень.

Безпосереднє керівництво ТрО держави здійснює начальник Генерального штабу – Головнокомандувач Збройних Сил України.

До виконання завдань ТрО в межах їх повноважень залучаються Збройні Сили України, інші військові формування, утворені відповідно до законів України, органи Національної поліції, підрозділи Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України і відповідні правоохоронні органи [3].

В основу ведення ТрО закладено територіально-зональний принцип з урахуванням військово-адміністративного поділу території України, відповідно до якого територія держави розподілена на зони ТрО, межі яких співпадають з адміністративними кордонами областей і міста Київ. У свою чергу зони ТрО об'єднуються у військово-сухопутні зони відповідальності чотирьох оперативних командувань.

Для безпосереднього управління суб'єктами ТрО під час виконання завдань у військово-сухопутних зонах розгортаються:

у Командуванні Сухопутних військ – Центр територіальної оборони;

в оперативних командуваннях – Центри територіальної оборони під керівництвом заступників командувачів військами

оперативних командувань з територіальної оборони;

у зонах територіальної оборони – штаби зон територіальної оборони на міських і позаміських запасних пунктах управління під керівництвом військових комісарів;

у районах територіальної оборони – штаби районів територіальної оборони на пунктах управління визначених відповідними керівниками районів під керівництвом районних військових комісарів.

Якщо система пунктів управління Збройних Сил у цілому готова до управління ТрО, то стан міських і позаміських пунктів управління органів виконавчої влади потребує суттєвого удосконалення, у першу чергу, щодо їх переоснащення засобами зв'язку та обчислювальною технікою.

Зв'язок між пунктами управління забезпечує система вузлів, ліній і каналів зв'язку військових формувань, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України.

Для організації радіомереж і радіонапрямків використовують радіозасоби стаціонарних пунктів управління, польові радіостанції комісаріатів, з'єднань і частин, залучених до виконання завдань ТрО.

В інтересах ТрО завчасно проводяться заходи з оперативного обладнання території держави: ділянок державного кордону; автомобільних і залізничних шляхів, їх технічного прикриття; підготовка важливих державних об'єктів й об'єктів життєзабезпечення подвійного призначення. Створюють запаси конструкцій оборонних споруд та інженерних засобів фортифікаційного обладнання об'єктів Держкомрезерву, портів, аеродромів; готують підприємства промисловості до евакуації.

Важливим елементом оперативного обладнання території є підготовка захищених пунктів управління для всіх ланок управління ТрО. Для забезпечення стійкого управління військами (силами) ТрО у видах ЗС України, ОК і зонах ТрО підготовлено захищені пункти управління. У кожній області є позаміські захищені пункти управління. У цілому наявна система управління ТрО спроможна забезпечити стійке управління військами (силами) у мирний час (загрозливий період), але з початком агресії управління може бути значно ускладнене.

Матеріально-технічне забезпечення частин і підрозділів ТрО передбачається виконувати за територіальним принципом через наявну мережу стаціонарних арсеналів, баз, складів, центрів

забезпечення у загальній системі матеріально-технічного забезпечення ЗС України.

До того ж основні зусилля зосереджують на таких заходах:

забезпеченні відмобілізування військових частин, підрозділів ТрО;

доведенні запасів матеріально-технічних засобів до норм військових, їх своєчасне поповнення;

постачанні військовим частинам, підрозділам ТрО озброєння, військової техніки та матеріально-технічних засобів, потрібних для виконання завдань за призначенням.

Матеріально-технічне забезпечення формувань інших міністерств, органів виконавчої влади відбувається за коштів відповідних міністерств і відомств.

Водночас на сьогодні існує організаційна та практична проблема щодо накопичення озброєння і військової техніки, інших матеріальних ресурсів у непорушному запасі для інших військових формувань на особливий період.

Висновок. Таким чином, на дії військ (сил) ТрО під час виконання ними завдань впливає велика кількість зовнішніх і внутрішніх умов і чинників. Зовнішні чинники є об'єктивними для військ (сил) ТрО, які виконують завдання в конкретних умовах обстановки, та характеризують елементи обстановки, на які система ТрО впливу не має. Внутрішні чинники розглянуто як суб'єктивні, оскільки зміни їх кількісних та якісних параметрів залежать від економічного потенціалу держави і, таким чином, опосередковано перебувають у сфері діяльності органів управління військами (силами) ТрО. Отже чинникам, які визначають вплив умов на застосування

військ (сил) ТрО під час виконання завдань притаманний багатобічний, комплексний характер, що потребує обов'язкового їх урахування.

У подальших дослідженнях доцільно висвітлити показники оцінювання ступеня відповідності побудови системи територіальної оборони визначеним завданням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Михайлов А. О. Роль та місце органів внутрішніх справ України в системі територіальної оборони держави / А. О. Михайлов // Труди академії. – 2013. – № 2 (116). – С. 121-125.
2. Панкратов Є. Є. Територіальна оборона / Є. Є. Панкратов, В. І. Єфіменко // Оборонний вісник. – 2015. – № 11. – С. 12-16.
3. Лобко М. М., Саганюк Ф. В., Устименко О. В. Територіальна оборона як резерв посилення спроможності сил оборони; Київ: Науковий часопис Академії національної безпеки, 2018. – № 1. – С. 49-69.
4. Фролов В. С. Територіальна оборона України: якою їй бути? / В. С. Фролов, І. С. Романченко, В. В. Палій // Наука і оборона. – 2007. – № 1. – С. 12-21.
5. Затинайко О. І. Деякі проблеми вдосконалення функціонування сектора безпеки і оборони України за результатами оборонного огляду / О. І. Затинайко, П. П. Пальчук, Г. М. Потапов // Наука і оборона. – 2012. – № 3. – С. 3-13.
6. Романченко І. С. Роль і місце територіальної оборони України в загальній системі оборони держави / І. С. Романченко, В. С. Фролов // Наука і оборона. – 2009. – № 1. – С. 36-39.
7. Военная доктрина Украины URL : Указ Президента Украины № 555/2015 від 02.09.2015 р. // Режим доступу: www.infodisk.com.ua.
8. Закон України «Про оборону України» № 2020/2000 від 05.10.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.infodisk.com.ua.
9. Положення про територіальну оборону України : Затв. Указом Президента України від 02.09.2013 р. № 471/2013. – К., 2013. – 13 с.
10. Военное искусство в локальных войнах и вооруженных конфликтах: воен.-ист. труд. – М.: Воениздат, 2009. – 764 с.
11. Клименко С. Планы НАТО по повышению возможностей коалиционных сил специальных операций / С. Клименко // Военная мысль. – 2010. – № 7. – С. 10-15.

Стаття надійшла до редакційної колегії 24.10.2018

Миколенко Ю. М.; Панкратов Е. Е., к.воен.н.

Национальный университет обороны Украины имени Ивана Черняховського, Киев

Анализ условий и факторов, влияющих на степень соответствия построения системы территориальной обороны определенным заданием

Резюме. В статье приведен анализ условий и факторов, влияющих на применение войск (сил) территориальной обороны и успешное выполнение ими определенных заданий.

Ключевые слова: территориальная оборона, применение войск территориальной обороны, задания территориальной обороны.

Y. Mykolenko; E. Pankratov, PhD ((Military)

National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskiy, Kyiv

Analysis of the conditions and factors affecting the degree of compliance of the construction of a territorial defense system with a specific task

Resume. The article provides an analysis of the conditions and factors affecting the use of troops (forces) of territorial defense and the successful performance of certain tasks.

Keywords: territorial defense, the use of territorial defense troops, the tasks of territorial defense.